

"אקסודוס" והשייט בספינה בגן ציפורה,

קיץ 1947

מאת: יורם בר-גל*

זמן קצר לפני סיום שנת הלימודים בגן ציפורה, "כבוגרים", העוזבים את פרק חייהם המאושר ללא דאגות ועוברים לתוך המכבש של כיתה א', צולמה התמונה. צילומה היה חלק מחבילת "הבגרות" של הגן שכללה גם צילום של המחזור כולו (ראה באתר תמונת – ילידי 1942, גן ציפורה).

שתי התמונות צולמו על ידי אותו צלם "פוטו פרוייליך", מקריית מוצקין, שהיה אחד "מאולפני הצילום" הבודדים בסביבה הקרובה, (פרוייליך המשיך לצלם עוד שנים רבות את תמונות המחזור של בתי הספר בקריית המזרחית, וכן תמונות משפחתיות שונות). ההשערה כי "תמונת הספינה" ותמונת המחזור צולמו באותו "שוט" של הצלם, נשענת על בחינת הבגדים שלובשים "המלחים" בפוטנציה של גן ציפורה.

יש לזכור כי היה זה לפני 61 שנה, ראשית הקיץ שנת 1947. עצרת "האומות המאוחדות" עדיין לא החליטה על הקמת מדינה יהודית, צבאות ערב עדיין לא פלשו לארצינו, החיילים הבריטים נראו מסתובבים ברחובות או מתחפרים בעמדותיהם ליד פסי הרכבת. בתקופה זו ספינות העפלה של עלייה ב', עשו דרכן על גלי הים התיכון כשהן מנסות לחדור את הבלוקאדה של הצי הבריטי. התמונה בגן ציפורה צולמה סמוך מאוד להגעת הספינה "אקסודוס" לחופי הארץ והמאבק הגדול והמפורסם שהתרחש בנמל חיפה (יולי 1947)

מיקום עגינת הספינה היה בחצר הגן, כנראה בין הצריף בו שכן הגן (רחוב ב' 89) ובין הסככה-סוכת הצל שהיתה בנויה מרשתות עץ וספסלים מסביב. הסככה היתה יכולה להכיל חלק נכבד מארבעים ילדי הגן. פעמים שימשה הסוכה מקום מנוחה והפסקה לאחר פעילות חינוכית יזומה, של צפורה הגנת ובהשגחתה של ברונקה (המשנה לגנת) בערוגות הגינה של הגן. היו אלה ערוגות החול בהן נעשתה הכשרה חקלאית ראשונית, וחיבור "נפש הילדים" עם קרקע המולדת ותנובת אדמתה. פעילות שהתרחשה בעיקר בסתו ובחורף, בהם נזרעו ירקות כצנונית, גזר ותפוחי אדמה בערוגות.

היה זה מספר שבועות לפני "המצעד הגדול" שבו היו הולכים ילדי הגנים אל בית הספר בפרוס החגים של השנה החדשה. בחלון הזמנים הזה, מצאו עצמם "מוסמי הגן" ניצבים בפני אתגר גדול – צילום בספינה. כפי שניתן לראות היתה זאת מפרשית קטנה, שטוחת קרקעית (מותאמת לשייט במים רדודים – אולי לביצות הפוארה או ביצות העמק). הספינה היתה רעועה, סדקים חמורים מתגלים בתמונה על הדופן, חלקם

נמשכים לכל רוחבה. במחשבה נוספת יתכן והסדקים נוצרו מגרירתה של הספינה ממקום עגינתה הקבוע בשולי חצר הגן, אל מקום העגינה בזמן הצילום. הקרקעית השטוחה, איפשרה גרירה כזאת. בספינה היו שלושה או ארבע מושבי עץ, מלבדם אין איבזור הצלה או מכשירי עזר אחרים.

המתבונן בתמונה במרחק של למעלה מחצי מאה שנים, עולה במחשבתו שאלה מטרידה שנוצרת במתח בין אידיאל החינוך ל"עבודה" שהיה ודאי רשום היכן שהוא במטרות החינוך בגני הילדים של הקריה, ובין הספינה עצמה. אמנם, אין להניח כי היה מי שחשב באותם ימים, על ספינת הגן כדגם לחיקוי "ספינת האהבה", חו"ח (חס וחלילה), אלא על התאמתה לאידיאל של חינוך "לעבודה". אידיאל כזה היה צריך לבסס את הספינה על דגם ספינת משוטים, שמונעת בכוח השרירים העבריים. נראה כי אין בתמונה זכר למשוטים, האמנם נזנח האידיאל החשוב? אבל במחשבה נוספת, יתכן והנגר לא החזיר אותם למקומם, לאחר שיוסי ניסה להפוך אותם לסוס רכיבה, או שהם נלקחו על ידי שולקיס השכן, שהניח אותם עם שאר כלי הנשק המאולטרים לשעת העימות החזיתי עם הכובש הזר לקרב קפ"פ סוער. כך, נותרה הספינה רק עם אמצעי הנעה אחד – התורן ועליו שני מפרשים משולשים. כנראה מפרשים אלה היו נשלפים מדי שנה, יחד עם ערכת הכובעים הלבנים הפחוסים, שדומים יותר לכובעי טבחים בקומדיית סבון קליפורנית, מאשר לכומתות של ימאי עברי או בריטי (חו"ח).

שמונה "מלחים עבריים" (היו נקראים בשפת הדור הנוכחי "מלאכים קטנים") היו יכולים לאכלס את הספינה בכל צילום. על פי גודל הספינה, היה זה "אובר בוקינג" קפיטליסטי, מה שיצר מצב צפיפות על הסיפון. לא היו מקומות ישיבה לכולם ולכן **זהבה** עם השמלה המנוקדת בירכתיים של הספינה נאלצה לשבת על הדופן. אין פלא שמבטה מסגיר את תחושת האכזבה מהשייט והצפיפות. הצפיפות, ואולי החום, ואולי הכובעים המוזרים, ואולי מצבה הכללי של הספינה, מהווים הסבר למבטים העצובים של חמישה ילדים נוספים: (מימין לשמאל) **אילן תלמי** שמציץ מעבר לראש של **אהובה** הבלונדינית. **אלישבע** הנצבת מימין לתורן בחצאית מיני בפוזה של דוגמנית עתידית על יאכטה אמיתית, רגל אחת כפופה והשניה זקופה, גוף קשתי, שיער שחור מעוצב להפליא. לשמירת שיווי המשקל של הספינה, החשוב כל כך בשייט מפרשיות, העמידו בקידמתה זה לצד זה את **דני וויס** עם מכנסיו הקצרות הבהירות והכתפיות הקלסיות של אותם ימים, תוצרת בית חרושת "אתא". לצידו בחליפת שני חלקים – ללא כתפיות עומד בפרצוף זועם משהו, כנראה **יהושע פרוידליך**, מכון מבטו כלפי הנהג של הספינה.

שני מלחים אמיצים נוספים נמצאים בתמונה ונראים כאילו זכו בפרס הגדול: רב החובל **נועם מנקרמן** הניצב בגאון ליד התורן עם שני גלילי עץ בידיו שהיוו את הציד החשוב ביותר של מפקד ספינה - משקפת. דני אינו מתבונן ישירות למצלמתו של פרוידליך, אלא מעבר לכתפיו של הצלם עם חזובתו המצחיקה והבד השחור שעטף את ראשו. הוא מתבונן לאופק – אולי ראה מעבר לעמוד החשמל שהיה בחצר הגן של ציפורה את ספינות הבריטים שהתקרבו לאוניית המעפילים שהוא אחראי להבאתה לחופי מולדת? אולי חש דני ברגע זה את כל כובד משקלה של ההסטוריה והמאבק על "עלייה חופשית-מדינה עברית"?

המלח השני, (ממקור ראשון, אני יכול להעיד כי הוא הידרופוב והיתה זאת הפעם היחידה בחייו שחיך כשעלה על סיפון ספינה, בים או ביבשה), עבדכם הנאמן, **יורם (בר-גל) זילברגלייט**, במכנסי שלייקס תוצרת "אתא". היו אלה מכנסיים חקי כחות, שראו ימים טובים יותר כאשר שימשו את אחיו הבכור חמש שנים לפניו בצילומי הגן. האושר הנמרח על פני המלח היושב בחרטום הספינה והמשיר מבט אל הצלם, נובע מהאחיזה בהגה הדיקט שמונח על ברכיו. וכך עם חיוך של תקווה נוצר החלום לגדול ולהחזיק את ההגה של "הספינה המתנדנדת על הגלים". חלום שעדיין לא התגשם, אבל יש עוד חזון למועד.

במחשבה ביקורתית על האירוע של צילום הספינה בגן ציפורה, נראה כי לא יתכן כי במוסד חינוכי סוציאליסטי היו מדגישים מעמדות והיררכיות, אפילו לא באופן זמני כמו בצילום למזכרת. מדוע איפה חרגו ציפורה וברונקה מהנורמה הסוציאליסטית? מדוע יצרו היררכיה בין הילדים, חלקם מלחים פשוטים ואחרים בעלי תפקידים בכירים בספינה? האם רצו לרמוז כי בגן, כמו בחיים – לכל ספינה צריך שיהיה מישהו שיחזיק בהגה וניתן לבטוח בו (אולמרט שמעת?). האם היה זה בהשפעתה של "אקסודוס" והילת הגבורה של אנשי עליה ב' שהביאה אותן למחשבה כי ראוי לחקות דמויות סמכותיות ולטפח מפקדים עתידיים שימשיכו את המאבק בים עם הבריטים??

אולי למישהו מהקוראים יש תשובה נוספת לעניין?

*תודה לאילנה אלנקווה (ובר) על זיהוי חלק מילדי הסירה